ទណ្ឌិត ឌុច និងសិទ្ធិទទួលបានការលើកលែងទោស ឬការបន្ធូរបន្ថយទោស

ដោយមេធាវី **មាស ប៉ូវ៉ា***

១. សេចក្តីផ្តើម

លោក **ឌុច** ជាអតីតមេគុកទួលស្លែង ជាកន្លែងដែលគាត់ត្រូវបានចោទថា បានប្រព្រឹត្ត ឬចូលរួមក្នុងការធ្វើទារុណកម្ម សម្លាប់ ឬធ្វើឲ្យជនរងគ្រោះស្លាប់ជាង ១២.០០០នាក់។[1] សហព្រះរាជអាជ្ញានៃអង្គជំនុំជម្រះវិសាមញ្ញក្នុងតុលាការកម្ពុជា (អ.វ.ត.ក) បានចោទប្រកាន់លើអង្គហេតុនេះ ក្នុងចំណោមអង្គហេតុទាំងឡាយតាមដីកាបញ្ជូនរឿងឲ្យស៊ើបសួរចុះថ្ងៃទី១៨ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៧។[2] ក្រោយពីទទួលបានដីកា សហចៅក្រមស៊ើបអង្កេតបានធ្វើការស៊ើបអង្កេត និងបញ្ជូន **ឌុច** ទៅជំនុំជម្រះ ដោយអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងពីបទមនុស្សឃាត តាមក្រមព្រហ្មទណ្ឌឆ្នាំ១៩៥៦ និងបទឧក្រិដ្ឋកម្មប្រឆាំងនឹងមនុស្សជាតិ ពាក់ព័ន្ធនឹងអង្គហេតុនៃគុកទួលស្លែង។[3] អង្គជំនុំជម្រះ បានសម្រេចសេចក្តីកាត់ទោស **ឌុច** ដាក់ពន្ធនាគារចំនួន ៣៥ ឆ្នាំ (កាត់រយៈពេល ៥ ឆ្នាំ នៃការឃុំខ្លួនខុសច្បាប់មុនបញ្ជូនមក អ.វ.ត.ក)។[4] សហព្រះរាជអាជ្ញាបានប្តឹង

---

* លោកមេធាវី **មាស ប៉ូវ៉ា** បានបញ្ចប់បរិញ្ញាបត្រច្បាប់នៅមហាវិទ្យាល័យច្បាប់ និងវិទ្យាសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ចភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៩៨។ ឆ្នាំ២០០៧ លោកទទួលបានបណ្ឌិតច្បាប់ ជំនាញច្បាប់អន្តរជាតិ ពីសាកលវិទ្យាល័យ ណាហ្គូយ៉ា ប្រទេសជប៉ុន។
ក្រៅពីការបង្រៀនច្បាប់សិទ្ធិមនុស្ស និងច្បាប់អន្តរជាតិ លោកជាសាកលវិទ្យាធិការរង នៃសាកលវិទ្យាល័យឯកទេសនៃកម្ពុជា (CUS) ទទួលបន្ទុកកិច្ចការងារស្រាវជ្រាវ និងជាប្រធានក្រុមអ្នកច្បាប់នៃការិយាល័យសហចៅក្រមស៊ើបអង្កេតរបស់អង្គជំនុំជម្រះវិសាមញ្ញក្នុងតុលាការកម្ពុជា។
លោកមេធាវីបានសិក្សាស្រាវជ្រាវ និងសរសេរអត្ថបទជាច្រើន ពាក់ព័ន្ធនឹងច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌជាតិ និងអន្តរជាតិ សិទ្ធិមនុស្ស ច្បាប់អន្តរជាតិទូទៅ និងបត្យាប័ន។

[1] សហព្រះរាជអាជ្ញាអន្តរជាតិ, ដីកាសន្និដ្ឋានបញ្ជូនរឿងឲ្យស៊ើបសួរ, D3, ថ្ងៃទី១៨ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៧។ អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង, សាលក្រម, E188, ថ្ងៃទី២៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០១០, កថាខណ្ឌ ២៣។

[2] សហព្រះរាជអាជ្ញាអន្តរជាតិ, ដីកាសន្និដ្ឋានបញ្ជូនរឿងឲ្យស៊ើបសួរ (ដូចខាងលើ)។

[3] សហចៅក្រមស៊ើបអង្កេត, ដីកាដំណោះស្រាយ ចោទប្រកាន់ កាំងហ្គេកអ៊ាវ ហៅ ឌុច, D99, ថ្ងៃទី៨ ខែសីហា ឆ្នាំ ២០០៨។

[4] សាលក្រមនៃអង្គជំនុំជម្រះ, លេខយោងទី១, កថាខណ្ឌ ៦៣១-៦៣២។

ឧទ្ធរណ៍ទៅអង្គជំនុំជម្រះតុលាការកំពូល ជំទាស់នឹងរយៈពេលនៃទោសដាក់ពន្ធនាគារ។[5] អង្គជំនុំ-ជម្រះនេះបានសម្រេចដាក់ទោស **ឌុច** មួយជីវិត។ នាពេលនេះ **ឌុច** កំពុងអនុវត្តទោសនៅក្នុងពន្ធនាគារខេត្តកណ្ដាល។[6]

មាត្រា ៤០ ថ្មី នៃច្បាប់ ស្ដីពី ការបង្កើតឲ្យមានអង្គជំនុំជម្រះវិសាមញ្ញក្នុងតុលាការកម្ពុជា (ច្បាប់ អ.វ.ត.ក) បានចែងថា៖ *"រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា មិនអាចស្នើសុំឱ្យមានការលើកលែងទោស ឬការអនុគ្រោះទោសដល់ជនទាំងឡាយណាដែលអាចត្រូវបានស៊ើបអង្កេត ឬត្រូវបានផ្ដន្ទាទោសអំពីឧក្រិដ្ឋកម្ម ដែលមានចែងក្នុងមាត្រា ៣ថ្មី, ៤, ៥, ៦, ៧, និងមាត្រា ៨ នៃច្បាប់នេះបានឡើយ។ វិសាលភាពនៃការលើកលែងទោស ឬ អនុគ្រោះទោស ដែលអាចត្រូវបានផ្ដល់ឲ្យមុនការអនុម័តច្បាប់នេះ គឺត្រូវសម្រេចដោយអង្គជំនុំជម្រះវិសាមញ្ញ"*។ ស្រដៀងគ្នានេះ មាត្រា ១១ នៃកិច្ចព្រមព្រៀងរវាងអង្គការសហប្រជាជាតិ និងរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ទាក់ទងនឹងការកាត់សេចក្ដីឧក្រិដ្ឋកម្មដែលប្រព្រឹត្តឡើងនៅក្នុងរយៈកាលនៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ (កិច្ចព្រមព្រៀង ស្ដីពី អ.វ.ត.ក) បានចែងថា៖ *"រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជានឹងមិនស្នើសុំឲ្យមានការលើកលែងទោស ឬអនុគ្រោះទោសដល់ជនទាំងឡាយណា ដែលអាចនឹងត្រូវស៊ើបអង្កេត ឬនឹងត្រូវផ្ដន្ទាទោសអំពីឧក្រិដ្ឋកម្ម ដែលមានចែងនៅក្នុងកិច្ចព្រមព្រៀងនេះទេ"*។

ការពិនិត្យជាបឋមលើខ្លឹមសារនេះ នាំឲ្យមានមន្ទិលផ្លូវច្បាប់ថាតើ **ឌុច** មានសិទ្ធិទទួលបានការបន្ធូរបន្ថយ អនុគ្រោះ ឬលើកលែងទោសដែរឬទេ? និយាយជាសាមញ្ញ តើមាត្រានេះដកហូតសិទ្ធិសេរីភាពរបស់ **ឌុច** ដែរឬទេ?។ បុគ្គលខ្លះ ពិតជាអាចឆ្លើយថា ដោយសារទណ្ឌិត **ឌុច** ជាឧក្រិដ្ឋជន សាហាវយង់ឃ្នង ហើយបានប្រព្រឹត្តបទឧក្រិដ្ឋធ្ងន់ធ្ងរក្រោមច្បាប់អន្តរជាតិ គាត់គ្មានសិទ្ធិទទួលបានការលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោសទេ។ អត្ថបទនេះ អះអាងថា ដោយសារច្បាប់សិទ្ធិមនុស្ស និងយុត្តិធម៌ក្នុងវិស័យព្រហ្មទណ្ឌ (Criminal Justice) មានតួនាទីបំពេញឲ្យគ្នាទៅវិញទៅមក ក្នុងន័យថា ឧក្រិដ្ឋជនប្រព្រឹត្តបទឧក្រិដ្ឋ មិនមែនត្រូវបានបំបិទសិទ្ធិទាំងស្រុងទេ។ ការបកស្រាយផ្ទុយពីនេះ នាំឲ្យវត្តមាននៃប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ និងសិទ្ធិមនុស្សមានភាពមិនចាំបាច់ និងចាកឆ្ងាយពីគោលបំណងនៃមាត្រាទាំងពីរ និងផ្ទុយច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៩៣។ អត្ថបទនេះ បង្ហាញថា ទណ្ឌិត **ឌុច** មានសិទ្ធិក្នុងការទទួលបានការលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោស ដូចទណ្ឌិតដទៃទៀត ក្នុងនាមជាប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ ដែលសិទ្ធិរបស់ពួកគេត្រូវបានធានាដោយច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ។

---

[5] អង្គជំនុំជម្រះតុលាការកំពូល, សាលដីកា, F28, ថ្ងៃទី៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០១២, ផ្នែកទី ៨ (សេចក្ដីសម្រេច)។

[6] គិតមកដល់ថ្ងៃចេញសាលដីកា **ឌុច** អនុវត្តន៍ទោសពន្ធនាគារបានរយៈ ១២ឆ្នាំ និង ២៦៩ថ្ងៃ (នេះរាប់បញ្ចូលនូវរយៈពេលក្នុងមន្ទីរឃុំឃាំង មុនបញ្ជូនមកសាលាក្ដីខ្មែរក្រហម)។

ដើម្បីបង្កើតបានជំហរនេះ ជាបឋមអត្ថបទនឹងពិនិត្យមើលថាតើច្បាប់អន្តរជាតិ និងច្បាប់ជាតិមានចែងអំពីសិទ្ធិទទួលបានការលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោសដែរឬទេ? ប្រសិនបើមាន តើមាត្រាទាំងនេះ បានដកហូតសិទ្ធិសេរីភាពរបស់ **ឌុច** ដែរឬទេ?។

២. ឌុច និងសិទ្ធិទទួលបានការលើកលែង ឬការបន្ធូរបន្ថយទោស

២.១. ការលើកលែងទោស និងបន្ធូរបន្ថយទោសក្រោមច្បាប់អន្តរជាតិ

ជាដំបូង មានពាក្យចំនួនបី ដែលត្រូវបំភ្លឺ៖ "**ការលើកលែងទោស**" (Amnesty) "**ការអនុគ្រោះទោស**" (Pardon) និង "**ការបន្ធូរបន្ថយទោស**" (Reduction of Sentence)។ ការបន្ធូរបន្ថយទោស ជាការកាត់បន្ថយទោសឲ្យសល់រយៈពេលកាន់តែខ្លី និងឆាប់បញ្ចប់ទោស ដែលត្រូវអនុវត្ត។ ការលើកលែងទោសមានពីរប្រភេទគឺ៖ ការលើកលែងទោសជាទូទៅ (General Amnesty) និងការលើកលែងទោសធម្មតា (Normal Amnesty)។ ប្រភេទទីមួយ សំដៅលើការលើកលែងទោសដល់ជនប្រព្រឹត្តឧក្រិដ្ឋជាក្រុម តាមរយៈច្បាប់អនុម័ត ដោយសភា។ ច្បាប់ស្តីពីការដាក់ក្រុមកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យឲ្យនៅក្រៅច្បាប់[7] ដោយប្រយោល ស្ថិតចូលក្នុងប្រភេទនេះ។ ប្រភេទទីពីរ ផ្តល់ជូនដោយព្រះមហាក្សត្រ (ករណីកម្ពុជា)។ នេះខុសពីការបន្ធូរបន្ថយទោស ពីព្រោះការលើកលែងទោស និងបញ្ចប់ការអនុវត្តទោសដែលនៅសល់ ហើយ ទណ្ឌិតនឹងមានសេរីភាពវិញ។ ជាទូទៅ ទណ្ឌិតត្រូវបំពេញលក្ខខណ្ឌមួយចំនួន ដូចជាការកែប្រែអត្តចរិតឲ្យល្អ ហើយទទួលទោសក្នុងពន្ធនាគារបានរយៈពេលកំណត់ណាមួយ មុននឹងទទួលបានការលើកលែងទោស។ ការលើកលែងទោសធម្មតា អាចត្រូវបានហៅថា ជាការអនុគ្រោះទោស។

ជាទូទៅ ការលើកលែងទោសមិនមានភ្ជាប់នូវលក្ខខណ្ឌ ឬជាប់កាតព្វកិច្ចអ្វីទេ។ ការលើកលែងទោសធម្មតាខុសពីការត្រួតពិនិត្យតាមផ្លូវតុលាការ (Judicial Supervision) (ដោយចៅក្រមស៊ើបអង្កេត) ក្នុងអំឡុងមុនពេលសវនាការ ដាក់ឲ្យជនត្រូវចោទនៅក្រោមវិធានឃុំឃាំងជាមួយលក្ខខណ្ឌនៃការគោរពកាតព្វកិច្ចមួយចំនួន។[8] លើកលែង ករណីលើកលែងទោសជាទូទៅ ការលើកលែងទោសធម្មតា មិនបានបញ្ចប់នូវសំណងរដ្ឋប្បវេណីដល់ជនរងគ្រោះឡើយ។[9]

---

[7] ច្បាប់ស្តីពី ការដាក់ក្រុមកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យឲ្យនៅក្រៅច្បាប់ ឆ្នាំ១៩៩៤។

[8] ក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៧, មាត្រា ២២៣។

[9] ក្រមព្រហ្មទណ្ឌកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៩, មាត្រា ៧។

២.២. សិទ្ធិក្នុងការទទួលបានការលើកលែងទោស និង បន្ធូរបន្ថយទោសក្រោមវិធានច្បាប់អន្តរជាតិ

មាត្រា ៦ នៃកតិកាសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋ និងនយោបាយ ចែងអំពីសិទ្ធិរស់រានមានជីវិត ហើយក្នុងនោះបានចែងករណីលើកលែងចំពោះការអនុវត្តទោសប្រហារជីវិត។ បន្ថែមពីលើនេះ មាត្រានេះ បានចែងតម្រូវឲ្យមានការបន្ធូរបន្ថយទោស ពីទោសប្រហារជីវិត មកជាទោសដាក់ពន្ធនាគារមួយជីវិត។ មាត្រា ១៤ នៃកតិកាសញ្ញាដដែល បានចែងនូវការលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោស ក្នុងករណីមានការប្រព្រឹត្តអយុត្តិធម៌ (Miscarriage of Justice)។[10] ជារួមមាត្រាទាំងពីរចែងឲ្យមានសិទ្ធិក្នុងការបន្ធូរបន្ថយទោស ឬលើកលែងទោស។ ទោះបីជាគេអាចនិយាយថា មាត្រានេះអនុវត្តចំពោះតែករណីបុគ្គលទទួលទោសប្រហារជីវិត ហើយមិនអនុវត្តសម្រាប់ករណីដទៃទៀតដូចជា ករណីបុគ្គលទទួលទោសដាក់ពន្ធនាគារមានរយៈពេលកំណត់ ឬការបន្ធូរបន្ថយទោស និងការលើកលែងទោស ដោយផ្អែកលើមូលដ្ឋានផ្សេងៗទៀត ដូចជាការកែចរិតមារយាទបានល្អ វាជាការមិនត្រឹមត្រូវទេ ពីព្រោះការដាក់ពន្ធនាគារសុទ្ធ គឺជាការកម្រិតសិទ្ធិមួយដែលត្រូវធ្វើឡើងក្នុងករណីចាំបាច់ ហើយការប្រាស្រ័យសិទ្ធិ គឺជាវិធានទូទៅ។[11] គោលបំណងរបស់កតិកាសញ្ញា គឺដើម្បីការពារ និងធានាសិទ្ធិបុគ្គល។ ដូចនេះ ការលើកនូវភាពខ្វះខាតមិនបានចែង ឬចែងមិនគ្រប់ជ្រុងជ្រោយ ដើម្បីបដិសេធសិទ្ធិបុគ្គល អាចនឹងផ្ទុយនឹងគោលបំណងនេះ។ ការបកស្រាយរបៀបនេះ ក៏អាចនឹងនាំឲ្យមានការប្រព្រឹត្តមិនស្មើគ្នារវាងប្រភេទនៃទណ្ឌិត ហើយបើសិនគ្មានហេតុផលសមស្រប នោះនឹងនាំឲ្យរំលោភគោលការណ៍មិនរើសអើង ដែលមានចែងក្នុងកតិកាសញ្ញានេះផងដែរ។[12] បន្ថែមពីលើនេះ ការប្រព្រឹត្តខុសគ្នា អាចនឹងមិនស្របទៅនឹងគោលការណ៍ស្តានីតិសម្បទានៃប្រព័ន្ធដាក់ទណ្ឌកម្ម។[13]

---

[10] កម្ពុជាបានចូលជាភាគីនៃកតិកាសញ្ញាស្តីពី សិទ្ធិពលរដ្ឋ និងនយោបាយ ក្នុងឆ្នាំ១៩៩២ (the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), Res. 2200A (XXI) of 16 December 1966).

[11] Handyside v. United Kingdom, គណៈកម្មការសិទ្ធិមនុស្ស អឺរ៉ុប, ថ្ងៃទី៣០ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៧៥, យោងក្នុង Nihal Jayawickrama, ការអនុវត្តសិទ្ធិមនុស្សតាមផ្លូវតុលាការ, យុត្តិសាស្ត្រជាតិ អន្តរជាតិ និងតំបន់ ឆ្នាំ២០០២, ទំព័រ ១៨៤។ គណៈកម្មាធិការសិទ្ធិមនុស្ស, យោបល់ទូទៅលេខ ៣៤ ស្តីពីមាត្រា ៩ (សេរីភាពបញ្ចេញមតិ និងយោបល់) CCPR/C/GC/34, 12 September 2011, កថាខណ្ឌទី ២២។

[12] កតិកាសញ្ញា, លេខយោងទី ១០, មាត្រា ២។

[13] បទដ្ឋានអប្បបរមា សម្រាប់ការប្រព្រឹត្តលើទណ្ឌិត អនុម័តដោយសន្និបាតអង្គការសហប្រជាជាតិលើកទី ១ ស្តីពីការបង្ការ និងការប្រព្រឹត្តលើជនល្មើស, ទីក្រុងហ្សឺណែវ ឆ្នាំ១៩៥៥ (approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) ចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៥៧ និង 2076 (LXII) ចុះថ្ងៃទី១៣ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៧៧, កថាខណ្ឌទី ៨០។

២.៣. សិទ្ធិទទួលបានការលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោសក្រោមច្បាប់កម្ពុជា

មានបទប្បញ្ញត្តិនៃច្បាប់ជាច្រើនរបស់កម្ពុជា ចែងអំពីការលើកលែងទោស ឬបន្ធូរ-បន្ថយទោស (សូមមើលឧបសម្ព័ន្ធ) ដោយផ្ទាល់ ឬប្រយោល ដូចជាច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ១៩៩៣ ក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌឆ្នាំ២០០៧ ក្រមព្រហ្មទណ្ឌឆ្នាំ២០០៩ និងច្បាប់ស្ដីពីពន្ធនាគារឆ្នាំ ២០១១ ជាដើម។ ច្បាប់បានចែងនូវការលើកលែងទោសជាទូទៅ[14] និងលើកលែងទោសធម្មតា ដោយព្រះមហាក្សត្រ។[15] មាត្រា ៧៧ នៃច្បាប់ពន្ធនាគារផ្ដល់បុព្វសិទ្ធិដល់រាជរដ្ឋាភិបាលក្នុង ការស្នើសុំនៅពេលណាក៏បាន នូវការលើកលែងទោសដល់ទណ្ឌិត។[16] បន្ថែមពីលើនេះ លិខិត បទដ្ឋានគតិយុត្តក៏អនុញ្ញាតឲ្យមានការបន្ធូរបន្ថយទោសផងដែរ។[17] មានភាពមិនច្បាស់លាស់ ថា ពាក្យ "**ទណ្ឌិត**" សំដៅលើបុគ្គលមានទោស តាមសាលក្រមស្ថាពរឬយ៉ាងណា? ក្នុងករណី ដែលពាក្យនេះសំដៅលើតែបុគ្គល ដែលត្រូវបានប្រកាសថាមានទោស តាមរយៈសាលក្រមមិន ទាន់ស្ថាពរ វាមានន័យថា រាជរដ្ឋាភិបាលអាចស្នើលើកលែងទោសដល់អ្នកដែលមិនទាន់មាន ទោសតាមសាលក្រមស្ថាពរ ហាក់មិនសុីសង្វាក់គ្នាជាមួយនឹងខ្លឹមសារមាត្រាដទៃទៀត ដែល អនុញ្ញាតឲ្យលើកលែងទោស ឬបន្ថយទោស ក្នុងករណីអនុវត្តទោសក្នុងពន្ធនាគារអស់រយៈ ពេលកំណត់ណាមួយ តាមរយៈសាលក្រមស្ថាពរ។[18]

បទប្បញ្ញត្តិពាក់ព័ន្ធ មិនបានប្រើប្រាស់ពាក្យ "**អនុគ្រោះទោស**" ដូចមាត្រា ៤០ថ្មី និង មាត្រា ១១ ដែលបានដកស្រង់ក្នុងទំព័រមុនទេ។ វាអាចដូចគ្នានឹងន័យនៃការលើកលែងទោស ធម្មតា ដោយព្រះមហាក្សត្រមួយឆ្នាំ បីដង ក្នុងពិធីបុណ្យជាតិសំខាន់ៗ។[19] ទោះបីជាយ៉ាងនេះក្ដី បន្ថែមពីលើខ្លឹមសារនៃមាត្រា ៧៧ នៃច្បាប់ស្ដីពី ពន្ធនាគារ ការអនុវត្តកន្លងមក ព្រះមហាក្សត្រ ក៏អាចលើកលែងទោសដល់ទណ្ឌិតដែលមិនទាន់បានអនុវត្តទោស កំណត់ក្នុងសាលក្រមកំបាំងមុខ ផងដែរ។ នេះគឺជាករណីលើកលែងទោសដល់លោក **អៀង សារី** ដែលជាអតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រី និងជារដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសនៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យពីឆ្នាំ១៩៧៥ ដល់ឆ្នាំ១៩៧៩ ដែលត្រូវ បានកាត់ទោសកំបាំងមុខ ដោយតុលាការប្រជាជនបដិវត្តន៍ក្រុងភ្នំពេញ ខែសីហា ថ្ងៃទី១៩ ឆ្នាំ ១៩៧៩។[20]

---

[14] ច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣, មាត្រា ៩០(ថ្មី)។

[15] ដូចលេខយោងខាងលើ, មាត្រា ២៧។

[16] ច្បាប់ស្ដីពី ពន្ធនាគារកម្ពុជា ឆ្នាំ២០១១។

[17] សូមមើលឧបសម្ព័ន្ធ ស្ដីពី ច្បាប់ និងបទប្បញ្ញត្តិ។

[18] គួរតែមានការស្រាវជ្រាវអំពីអត្ថន័យនៃពាក្យ «ទណ្ឌិត» ឬខ្លឹមសាររួមនៃមាត្រា ៧៧ នៃច្បាប់ស្ដីពី ពន្ធនាគារ។

[19] ក្រឹត្យច្បាប់លេខ ២៨ ឆ្នាំ១៩៨៨ របស់ក្រុមប្រឹក្សា នៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា។

[20] នស/រកត/០៩៩៦/៧២, ទំ.១។

ក្នុងពេលបច្ចុប្បន្ននេះ ពាក់ព័ន្ធនឹងការបន្ធូរបន្ថយ ឬលើកលែងទោស ក្រឹត្យលេខ ២៨ ក្រ ចុះថ្ងៃទី២០ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៨៨ នៅតែជាឯកសារជាធរមាន និងចម្បងសម្រាប់ជាមូលដ្ឋានផ្លូវច្បាប់នៃការលើកលែងទោស ឬបន្ធូរបន្ថយទោស។ អនុលោមតាមមាត្រា ១,២ និង ៣ នៃក្រឹត្យនេះ ទណ្ឌិតត្រូវមានកិរិយាមារយាទល្អ ទទួលរងទោសចំនួន ២ ភាគ ៣ នៃទោសដាក់ពន្ធនាគារមានកំណត់ ឬទទួលទោសបាន ១៥ឆ្នាំ ចំពោះទោសដាក់ពន្ធនាគារមួយជីវិត ទើបអាចសុំលើកលែងទោស។ ចំណែកការបន្ធូរបន្ថយទោស ក្រៅពីមានកិរិយាមារយាទល្អ ទណ្ឌិតត្រូវទទួលទោសបាន ១ភាគ៣ នៃទោសដាក់ពន្ធនាគារមានកំណត់ ឬទទួលទោសបាន ១៥ឆ្នាំ ចំពោះទោសដាក់ពន្ធនាគារមួយជីវិត។ ទោសចន្លោះពី ១ ដល់ ១០ឆ្នាំ ទណ្ឌិតអាចទទួលបានការបន្ធូរ ៦ខែ ក្នុងពេលស្នើសុំម្តង ទោសចន្លោះពី ១០ឆ្នាំដល់ ១៥ឆ្នាំ បាន៩ខែ ហើយពី១៥ ដល់ ២០ឆ្នាំ ទទួលបានការបន្ធូរបន្ថយចំនួន១២ខែម្តង ក្នុងរយៈពេលមួយឆ្នាំ។ ទណ្ឌិតជាប់ទោសក្នុងពន្ធនាគារមួយជីវិតត្រូវទទួលបន្ថយទោសលើកទី១ ពីមួយជីវិតមក ២០ឆ្នាំ។ ខ្លឹមសារនៃក្រឹត្យលេខ ២៨ មិនបានចែងច្បាស់ថា តើទណ្ឌិតអាចទទួលការបន្ធូរបន្ថយទោសបានច្រើនដង ឬយ៉ាងណាទេ ក៏ប៉ុន្តែ ដោយប្រយោល មាត្រាពាក់ព័ន្ធអាចត្រូវបានបកស្រាយថា ទណ្ឌិតគាត់អាចទទួលបានការបន្ធូរបន្ថយច្រើនដងបាន។

គេគួរកត់សម្គាល់ថា តាមលិខិតរបស់ក្រសួងយុត្តិធម៌ លេខ២៨២៖ "*ទណ្ឌិតណាដែលបានប្រព្រឹត្តបទល្មើសធ្ងន់ធ្ងរ ដូចជាបទសម្លាប់មនុស្សដោយចេតនា សម្លាប់មនុស្សដោយចេតនាគិតទុកជាមុន រំលោភសេពសន្ថវៈរួចសម្លាប់ ប្លន់ប្រដាប់អាវុធ ឬប្រព្រឹត្តបទល្មើសបន្តបន្ទាប់មិនរាងចាល... ពិសេសគឺបទឧក្រិដ្ឋ គួរគប្បីពិនិត្យឲ្យបានច្បាស់លាស់ មិនគួរធ្វើសំណើសុំមកក្រសួងយុត្តិធម៌ សុំឲ្យដោះលែង ដោយគ្មានលក្ខខណ្ឌនោះឡើយ*"។ នេះមានន័យថា គេអាចបកស្រាយបានថា លិខិតនេះមិនហាមឃាត់មិនឲ្យបន្ធូរបន្ថយទោស ឬលើកលែងទោសទេ។ បន្ថែមពីលើនេះ លិខិតនេះប្រើពាក្យ "***មិនគួរ***"។

ក្រៅពីមាត្រា ៧៧ ដែលចែងច្បាស់ពីស្ថាប័នដែលនឹងធ្វើសំណើលើកលែងទោស (រាជរដ្ឋាភិបាល) ជូនព្រះមហាក្សត្រ មាត្រាដទៃទៀត ពាក់ព័ន្ធនឹងការលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោស មិនចែងហាមទណ្ឌិតធ្វើសំណើដាក់មកប្រធានពន្ធនាគារ ដើម្បីពិចារណាសំណើ និងបញ្ជូនបន្តទៅគណៈកម្មាធិការដើម្បីសម្រេចដាក់ជូនរាជរដ្ឋាភិបាលទេ។[21] មាត្រាពាក់ព័ន្ធមិនបានចែងកំណត់ប្រភេទរបស់ទណ្ឌិត ឬប្រភេទបទឧក្រិដ្ឋ ដែលស្ថិតក្នុងបញ្ជីមិនអនុញ្ញាតឲ្យលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោសទេ។ ដូចនេះ គេអាចបកស្រាយថា គ្រប់ទណ្ឌិតទាំងអស់មានសិទ្ធិធ្វើសំណើសុំលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោសបាន។ ក៏ប៉ុន្តែ ការសម្រេចព្រម ឬមិនព្រម ជាសមត្ថកិច្ចរបស់

[21] ច្បាប់ស្តីពី ពន្ធនាគារ, មាត្រា ៧៤។

អាជ្ញាធរមានសមត្ថកិច្ច ដោយមានមូលដ្ឋានសមស្រប និងមិនរំលោភច្បាប់ដែលពាក់ព័ន្ធ។ មាត្រា ៧៦ នៃច្បាប់ស្តីពី ពន្ធនាគារ ចែងថា "*...ទណ្ឌិតដែលយល់ឃើញថា ខ្លួនបានបំពេញលក្ខខណ្ឌក្នុងការស្នើសុំបន្ធូរបន្ថយទោស ឬលើកលែង ប៉ុន្តែមិនត្រូវបានប្រធានពន្ធនាគារស្នើសុំឲ្យខ្លួនសាមី នោះខ្លួនមានសិទ្ធិប្តឹងតវ៉ាទៅគណៈកម្មការថ្នាក់ជាតិ... ដោយមានការគាំទ្រពីក្រុមការងារប្រឡងប្រណាំងនៃពន្ធនាគារ*" បង្ហាញថា ទណ្ឌិតមានសិទ្ធិក្នុងការដាក់សំណើផ្ទាល់។

២.៤. ឌុច មានសិទ្ធិទទួលការលើកលែងទោស ឬបន្ធូរបន្ថយទោស

ជាបឋម មុននឹងឆ្លើយសំណួរសំខាន់នៃអត្ថបទនេះ យើងគួរពិនិត្យមើលខ្លឹមសារជាក់ស្តែងរបស់មាត្រា ៤០ថ្មី និងមាត្រា ១១ នៃកិច្ចព្រមព្រៀង ស្តីពី អ.វ.ត.ក ជាមុនសិន។ មាត្រាទាំងពីរនេះ ចែងពាក្យពេចន៍ស្ទើរដូចគ្នាទាំងស្រុង លើកលែងតែមាត្រា ៤០ថ្មី និយាយយោងដល់មាត្រានៃបទឧក្រិដ្ឋ (មាត្រា ៣ និយាយបទឧក្រិដ្ឋចែងក្រោមច្បាប់ជាតិ) ចំណែកឯមាត្រា ១១ នៃកិច្ចព្រមព្រៀង ស្តីពី អ.វ.ត.ក ប្រើតែពាក្យ "**បទឧក្រិដ្ឋដែលមានចែងក្នុងកិច្ចព្រមព្រៀងនេះ**"។ មាត្រាទាំងពីរបានប្រើប្រាស់ពាក្យ "***ជនទាំងឡាយណាដែលអាចត្រូវបានស៊ើបអង្កេត ឬផ្តន្ទាទោសអំពីឧក្រិដ្ឋកម្ម***"។ "*ជនទាំងឡាយណា*" អាចត្រូវបានគេបកស្រាយរាប់បញ្ចូលនូវទណ្ឌិតដែលជាពិរុទ្ធជនកំពុងអនុវត្តទោសក្នុងពន្ធនាគារ។ ទោះបីជាយ៉ាងនេះក្តី វាជាការមិនត្រឹមត្រូវទេ ប្រសិនបើយោងលើអត្ថន័យយ៉ាងជាក់លាក់នៃពាក្យ "***ស៊ើបអង្កេត***" និងពាក្យ "***ផ្តន្ទាទោស***" ដែលពាក្យខាងក្រោយនេះ *សំដៅទៅលើពាក្យដាក់ទោស ប៉ុន្តែមិនគ្របដល់ការអនុវត្តទោសទេ*។ ការបកស្រាយនេះ បន្ថែមន័យដោយការមិនប្រើប្រាស់ពាក្យ "***បន្ធូរបន្ថយទោស***" នៅក្នុងមាត្រាទាំងពីរ និងការចែងយោងដល់ការលើកលែងទោស ឬអនុគ្រោះទោសមុនបង្កើត អ.វ.ត.ក (មិននិយាយដល់ការបន្ធូរបន្ថយទោស) ដែលសំដៅដល់ករណីលោក **អៀង សារី**។

តាមអត្ថន័យនៃមាត្រាទាំងពីរ ដែលមើលឃើញនឹងភ្នែក ច្បាប់នេះក៏នឹងមិនចែងហាមសភាធ្វើច្បាប់លើកលែងទោស ដល់ជនណាមួយដែលកំពុងត្រូវបានស៊ើបអង្កេត ឬផ្តន្ទាទោសដោយ អ.វ.ត.ក ទេ លើកលែងតែការបកស្រាយមាត្រានេះទូលាយ បង្កើតជាកាតព្វកិច្ចចងដល់សភា។ ស្រដៀងគ្នានេះដែរ មាត្រាទាំងពីរមិនបានហាមទណ្ឌិតស្នើសុំការលើកលែងទោស ឬអនុគ្រោះទោសទេ។ នេះគេមិននិយាយដល់ការបន្ធូរបន្ថយទោសផង។ ជាសរុប មាត្រាទាំងពីរចែងកាតព្វកិច្ចដល់រាជរដ្ឋាភិបាលតែប៉ុណ្ណោះ។

គោលបំណងនៃការចែងនេះ គឺដើម្បីបង្ការកុំឲ្យរាជរដ្ឋាភិបាលជាភាគីម្ខាង នៃកិច្ចព្រមព្រៀងធ្វើការស្នើលើកលែងទោស ឬអនុគ្រោះទោស ដោយសារហេតុផលណាមួយនោះ ហើយ

ជាលទ្ធផល អ.វ.ត.ក មិនអាចធ្វើការចោទប្រកាន់ជាបន្តលើជននោះបាន ដែលនេះវាផ្ទុយពីគោលបំណងនៃការបង្កើត អ.វ.ត.ក។

ការលើកលែងទោស ឬអនុគ្រោះទោសដល់ឧក្រិដ្ឋជន ប្រព្រឹត្តឧក្រិដ្ឋកម្មក្រោមច្បាប់អន្តរជាតិ ដោយប្រទេសមួយមិនអាចជាឧបសគ្គរាំងការចោទប្រកាន់ ឬផ្តន្ទាទោស ដោយតុលាការព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិត្រូវបានបដិសេធជាទូទៅ ដោយយុត្តិសាស្ត្ររបស់តុលាការព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិ និងច្បាប់ប្រទេសមួយចំនួន។[22] ដូចនេះ ការចែងក្នុងមាត្រា ៤០ថ្មី និងមាត្រា ១១ហាក់មិនមានភាពចាំបាច់។

ប្រសិនបើវត្តមាននៃមាត្រាទាំងពីរនេះចាំបាច់ ការចែងបង្ការនេះវាស៊ីគ្នាដោយប្រយោលទៅនឹងកាតព្វកិច្ចទូទៅរបស់កម្ពុជា ក្នុងការសហការជាមួយអង្គការសហប្រជាជាតិដើម្បីឲ្យដំណើរការនៃ អ.វ.ត.ក ប្រព្រឹត្តទៅទទួលបានលទ្ធផលដូចគោលបំណង។[23] គេអាចអះអាងបានថាការសន្យារបស់រាជរដ្ឋាភិបាលនេះមិនខុសច្បាប់ទេ ហើយដើម្បីសម្របសម្រួលក្នុងលក្ខណៈនយោបាយរបស់កម្ពុជាចំពោះអង្គការសហប្រជាជាតិ។ ខ្លឹមសារនៃកិច្ចពិភាក្សាអនុម័តច្បាប់ ស្តីពី អ.វ.ត.ក ដោយរដ្ឋសភាបានលើកបញ្ហានេះមកពិភាក្សា។ តំណាងរាជរដ្ឋាភិបាលបានអះអាងថាសំណើនៃមាត្រានេះ ត្រូវបានធ្វើឡើង ដោយអង្គការសហប្រជាជាតិ ហើយភាគីកម្ពុជាបានឆ្លើយតបថា វាអាចខុសនឹងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។ ទោះបីជាយ៉ាងនេះក្តី ខ្លឹមសារត្រូវបានកែសម្រួលមកត្រឹមតែជាការបង្ហាញការសន្យារបស់រាជរដ្ឋាភិបាល មិនស្នើសុំលើកលែងទោស ឬអនុគ្រោះទោស។ ក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ ក្នុងសេចក្តីសម្រេចលេខ ៤០/០០២/២០០១ កបធ-ច ចុះថ្ងៃទី១២ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០០១ បានអះអាងយ៉ាងច្បាស់ថា មាត្រា ៤០ថ្មី មិនខុសពីមាត្រា ២៧ នៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ១៩៩៣ ទេ៖ *"...មាត្រា ២៧ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញបានបញ្ញត្តិពីព្រះមហាក្សត្រ មិនមែនពីរាជរដ្ឋាភិបាលឡើយ"*។[24]

ការបកស្រាយ មាត្រា ៤០ថ្មី និង មាត្រា ១១ ចងកាតព្វកិច្ចដល់រដ្ឋាភិបាល ហើយដកសិទ្ធិទណ្ឌិតក្នុងការស្នើសុំលើកលែងទោស បន្ធូរបន្ថយទោស ក្រោយពីអនុវត្តទោស និងបំពេញ

[22] លក្ខន្តិកៈទីក្រុងរ៉ូម មិនបានចែងនូវរបាណាមួយដល់ការកាត់សេចក្តី ដោយតុលាការព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិ ផ្អែកលើមូលដ្ឋាននៃអភ័យឯកសិទ្ធិទេ លើកលែងមាត្រា ៩៨ នៃលក្ខន្តិកៈ។ មាត្រា ១២០ មិនបានអនុញ្ញាតឲ្យមានខរក្សាសិទ្ធិមិនអនុវត្តទេ។ អង្គជំនុំជម្រះ, សេចក្តីសម្រេច លើអញ្ញត្រកម្មបឋម តាមវិធាន ៨៩ នៃវិធានផ្ទៃក្នុង (គោលការណ៍គ្មានការកាត់ទោសពីរដងចំពោះបទល្មើសតែមួយ និងការលើកលែងទោស និងការអនុគ្រោះទោស) E51/15, ថ្ងៃទី៣ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០១១, កថាខណ្ឌ ៥១។ សូមមើលជាទូទៅ, Faustin Z. Ntoubandi, ការលើកលែងទោសសម្រាប់បទឧក្រិដ្ឋប្រឆាំងនឹងមនុស្សជាតិ ក្រោមច្បាប់អន្តរជាតិ, ឆ្នាំ២០០៧។

[23] ច្បាប់ស្តីពី ការបង្កើតអង្គជំនុំជម្រះវិសាមញ្ញក្នុងតុលាការកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៤, មាត្រា ១១។

[24] ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា, http://www.ccc.gov.kh/ccc_decision_en.php

គ្រប់លក្ខខណ្ឌក្នុងការទទួលបានការលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោស នឹងមិនស្របទៅតាមទ្រឹស្តីនៃសិទ្ធិពីធម្មជាតិ (Natural Rights) ដែលបុគ្គលមានសិទ្ធិដោយសារខ្លួនជាមនុស្ស (Inherent Rights)។ អាជ្ញាធរមិនមែនជាម្ចាស់សិទ្ធិ និងជាអ្នកផ្តល់សិទ្ធិដល់បុគ្គលទេ។[25] រដ្ឋគ្រាន់តែយកសិទ្ធិដែលមានស្រាប់មកចែងក្នុងច្បាប់ និងធានាអនុវត្តសិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ធ្វើកុំឲ្យអនុវត្តសិទ្ធិខ្លួនដោយបំពាន បង្កអសន្តិសុខដល់សង្គម។[26] ការបកស្រាយយ៉ាងនេះ អាចឈានទៅរកការកម្រិតសិទ្ធិដែលមិនមានមូលដ្ឋានសមស្របនៃការកម្រិតសិទ្ធិ ដែលមានបញ្ញត្តិក្នុងកតិកា-សញ្ញាស្តីពី សិទ្ធិមនុស្ស។[27] បន្ថែមពីលើនេះ ការបកស្រាយទូលាយ ឬហួសពីបំណងនៃមាត្រា ៤០ថ្មី និងមាត្រា ១១ អាចមិនសមស្រប ប្រសិនបើគេអះអាងថា ហាមតែការលើកលែងទោស អនុគ្រោះទោស ឬបន្ធូរបន្ថយទោស បទឧក្រិដ្ឋកម្មក្រោមច្បាប់អន្តរជាតិ ពីព្រោះមាត្រាទាំងពីរចែងលាតសន្ធឹងក្តោបចូលបទឧក្រិដ្ឋកម្ម ក្រោមច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌកម្ពុជាឆ្នាំ១៩៥៦ផងដែរ។

មាត្រា ៣១ នៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ បានចែងបញ្ចូលនូវសន្ធិសញ្ញាសិទ្ធិមនុស្សដែលកម្ពុជាបានទទួលស្គាល់ រាប់បញ្ចូលនូវកតិកាសញ្ញាស្តីពី សិទ្ធិពលរដ្ឋ និងនយោបាយ ដែលមានមាត្រា ៤ និងមាត្រា ៦ បានចែងអំពីការលើកលែងទោស ឬបន្ធូរបន្ថយទោស ដូចដែលបានជម្រាបខាង-លើ។ នេះមានន័យថា កម្ពុជាជាភាគីមានកាតព្វកិច្ចគោរពសិទ្ធិ និងកាតព្វកិច្ចដែលមានចែងក្នុងកតិកាសញ្ញានេះ។ មាត្រា ៣១ ដដែលបានចែងធានាមិនឲ្យមានការរើសអើង ការប្រាស្រ័យសិទ្ធិរបស់ពលរដ្ឋកម្ពុជា។

ដោយមិនគិតពីប្រភេទនៃសន្ធិសញ្ញាចែងក្នុងមាត្រា ៣១ ឬថាតើកម្ពុជាអនុវត្តសន្ធិសញ្ញាដោយផ្ទាល់ (Direct Application)[28] ដោយមិនចាំបាច់មានច្បាប់ដើម្បីផ្តល់តម្លៃសន្ធិសញ្ញាជាច្បាប់ជាតិជាមុនសិន (Transformation Act)[29] មុននឹងអនុវត្ត កាលបើនិយាយអំពីឋានានុក្រមរបស់សន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ ឬកិច្ចព្រមព្រៀង ក្នុងប្រព័ន្ធច្បាប់កម្ពុជា តាមទស្សនៈជាក់ស្តែងនិយមកម្ពុជា ក៏ដូចជាបណ្តាប្រទេសដទៃទៀត ជាទូទៅដាក់រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្ពស់ជាងសន្ធិសញ្ញា ឬកិច្ច-ព្រមព្រៀង។

---

[25] តាមទ្រឹស្តីសិទ្ធិមានមកជាមួយនាពេលមនុស្សកើត (Natural and In-alienable Rights) មិនមែនរដ្ឋជាម្ចាស់សិទ្ធិ និងអ្នកផ្តល់សិទ្ធិឲ្យបុគ្គលទេ, http://dailysignal.com/2011/12/19/are-human-rights-the-same-as-natural-rights/

[26] Hersch Lauterpacht, កម្រងសិទ្ធិរបស់មនុស្ស, ឆ្នាំ២០១៣, ទំព័រ ១៧ និង ៨៣។ សេចក្តីប្រកាសស្តីពី សិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាពលរដ្ឋ (បារាំង), កថាខណ្ឌ ២ ។

[27] មាត្រា ១២ នៃកតិកាសញ្ញា, លេខយោងទី ១០។

[28] មាស ប៊ូរ៉ា, នីតិអន្តរជាតិសាធារណៈ, ឆ្នាំ២០១៥, ទំព័រ ១០៦។

[29] ដូចលេខយោង ទី ២៣។

ច្បាប់ជាតិ រួមទាំងច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ បានចែងបទប្បញ្ញត្តិពាក់ព័ន្ធនឹងការលើកលែង ឬបន្ធូរបន្ថយទោស ហើយមិនមានហាមជនណាមួយទទួលផលប្រយោជន៍នៃច្បាប់ទាំងនេះទេ ឲ្យតែពួកគេបានបំពេញលក្ខខណ្ឌអាចស្នើសុំបន្ធូរបន្ថយ ឬលើកលែងទោសបាន។ ដូចនេះ ច្បាប់ អ.វ.ត.ក ឬកិច្ចព្រមព្រៀងមិនត្រូវផ្ទុយរដ្ឋធម្មនុញ្ញទេ។

អង្គការសហប្រជាជាតិបានអនុម័ត កិច្ចព្រមព្រៀងមិនផ្តល់រយៈពេលអាជ្ញាយុកាលនៃការចោទប្រកាន់ និងទោស សម្រាប់បទឧក្រិដ្ឋក្រោមច្បាប់អន្តរជាតិដូចជា បទឧក្រិដ្ឋកម្មប្រឆាំងនឹងមនុស្សជាតិ។[30] មាត្រា ១៤៣ នៃក្រមព្រហ្មទណ្ឌកម្ពុជា ចែងមិនឲ្យមានអាជ្ញាយុកាលនៃការអនុវត្តទោស[31] ដើម្បីកុំឲ្យបុគ្គលប្រព្រឹត្តទទួលបាននិទណ្ឌភាព។ ទោះបីជាយ៉ាងនេះក្តី នេះមិនមានន័យថា ទាំងបទប្បញ្ញត្តិនៃសន្ធិសញ្ញា ឬមាត្រាច្បាប់ដែលពាក់ព័ន្ធ តម្រូវមិនលើកលែងទោស ឬបន្ធូរបន្ថយទោសដល់ទណ្ឌិតដែលបានប្រព្រឹត្តបទឧក្រិដ្ឋប្រភេទនេះ ហើយដែលបានអនុវត្តទោសក្នុងពន្ធនាគារទេ។

បុគ្គលប្រកាន់ទស្សនៈពិតនិយម ដែលផ្តោតទៅលើការប្រព្រឹត្តឃោរឃៅ ឬចំនួននៃជនរងគ្រោះនៃអំពើរបស់ **ឌុច** អាចគិតថា ទណ្ឌិត **ឌុច** សមទទួលទោសមួយជីវិតដូចនេះ និងមិនត្រូវមានថ្ងៃចេញពីគុក តាមរយៈការលើកលែងទោស ឬការបន្ធូរបន្ថយទោសទេ។ នេះដើម្បីធ្វើឲ្យ **ឌុច** ឬឧក្រិដ្ឋជនដទៃទៀតមានការរាងចាល លែងប្រព្រឹត្តបទឧក្រិដ្ឋធ្ងន់ធ្ងរយ៉ាងនេះទៀត។ ការគិតលើតែកត្តានេះជាចម្បង ហើយស្នើឲ្យមានវិធានការរបៀបនេះមិនសមស្របទាំងស្រុង ១០០ ភាគរយទេ ពីព្រោះការដាក់ទោសមួយជីវិត ឬទោសប្រហារជីវិតក៏មិនប្រាកដថា ឧក្រិដ្ឋជនមានការរាងចាលឡើយ។ វិធានការជាច្រើន អាចនឹងត្រូវបានតម្រូវដើម្បីសម្រេចគោលដៅនេះ។ សហគមន៍អន្តរជាតិមានក្តីបារម្ភដូចគ្នា ក៏ប៉ុន្តែវិធានការឆ្លើយតប ក៏មិនត្រូវខ្វះហេតុផលដែរ។ ជាក់ស្តែង ក្នុងករណីលោក **ឌុច** ដដែល សូម្បីគាត់ជាឧក្រិដ្ឋជនក្តី ក៏សិទ្ធិទទួលបានការជំនុំជម្រះក្តីដោយយុត្តិធម៌ ត្រូវតែបានធានាចំពោះគាត់។[32]

ឌុច មិនមែនជាបុគ្គលម្នាក់ ក្នុងរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យដែលបានប្រព្រឹត្តបទឧក្រិដ្ឋទេ។ គាត់បានសារភាពទទួលកំហុស[33] និងសហការជួយការងារស៊ើបអង្កេត ឬចោទប្រកាន់របស់ អ.វ.ត.ក យ៉ាងសកម្ម។ គាត់មានវិប្បដិសារី[34] គាត់ទទួលរងការឈឺចាប់ផ្លូវចិត្តជាខ្លាំង និងការ

---

[30] អនុសញ្ញាស្តីពី ការមិនអនុវត្តនូវអាជ្ញាយុកាលចំពោះ បទឧក្រិដ្ឋកម្មសង្គ្រាម និងឧក្រិដ្ឋកម្មប្រឆាំងនឹងមនុស្សជាតិ, Res. 2391(XXIII), ថ្ងៃទី២៦ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៦៨។

[31] ក្រមព្រហ្មទណ្ឌកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៩។

[32] វិធានផ្ទៃក្នុងនៃ អ.វ.ត.ក, វិធានទី ២១។

[33] សាលក្រម, លេខយោងទី ១, កថាខណ្ឌទី ៦២៩។

[34] ដូចលេខយោងខាងលើ, កថាខណ្ឌទី ៦០៦។

រើសអើងក្នុងជីវិត។ បន្ថែមពីលើនេះ គាត់ក៏មានវ័យកាន់តែចំណាស់ហើយ។ ទោះបីនេះមិនមែនជាមូលដ្ឋានចម្បងចែងក្នុងច្បាប់ពាក់ព័ន្ធសម្រាប់ពិចារណានូវការបន្ធូរបន្ថយទោស ឬលើកលែងទោសយ៉ាងនេះក្តី អាជ្ញាធរមានសមត្ថកិច្ចក្នុងការពិចារណាមិនគួរមើលរំលងកត្តាទាំងនេះទេ។ បន្ថែមពីលើនេះ ការបន្ធូរបន្ថយទោស **ឌុច** ឬលើកលែងទោសមិនអាចនាំដល់ប៉ះពាល់សុវត្ថិភាពគាត់ ឬសណ្តាប់ធ្នាប់សង្គមដែរ ដោយពិចារណានៅលើភាពស្ងប់ចិត្តរបស់ជនរងគ្រោះ ក្រោយពី អ.វ.ត.ក បានកាត់ទោសដាក់គុកមួយជីវិតលើគាត់។ ការប្រៀបធៀបរវាង **ឌុច** និងឧក្រិដ្ឋជនដទៃនាំឲ្យប្រព្រឹត្តខុសគ្នាដែលគ្មានមូលដ្ឋាន ឬហេតុផលសមស្របនឹងនាំឲ្យមានអំពើរើសអើង។ បន្ថែមពីលើនេះ ទស្សនៈផ្ទុយនឹងគោលការណ៍ ស្តានីតិសម្បទាសម្រាប់ឲ្យឧក្រិដ្ឋជនដែលបានជាប់ទោស អនុវត្តទោស បានកែប្រែល្អ មានឱកាសត្រឡប់ មកចូលរួមរស់ក្នុងសង្គម។

៣. សង្ខេប

ក្រោយពីបានពិនិត្យ មើលបទប្បញ្ញត្តិនៃកិច្ចព្រមព្រៀង កតិកាសញ្ញា ច្បាប់ជាតិ ការសិក្សានេះបានរកឃើញថា មិនមានបទប្បញ្ញត្តិណាចែងដោយផ្ទាល់ ឬដោយប្រយោល ដកហូតសិទ្ធិរបស់ **ឌុច** ក្នុងការស្នើសុំលើកលែងទោស ឬបន្ធូរបន្ថយទោសទេ។ មាត្រា ៤០ថ្មី និងមាត្រា ១១ នៃកិច្ចព្រមព្រៀង ស្តីពី អ.វ.ត.ក ដែលចែងហាមរាជរដ្ឋាភិបាលស្នើមិនមានបំបាត់សិទ្ធិសេរីភាពរបស់ទណ្ឌិត **ឌុច** ឡើយ។ មាត្រានៃកិច្ចព្រមព្រៀង និង អ.វ.ត.ក មិនខុសច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញទេ ដោយសារមិនបានចែងក្តោបដល់ការលើកលែងទោស ឬបន្ធូរបន្ថយទោស ក្នុង-អំឡុងពេលអនុវត្តទោស។

៤. សេចក្តីដកស្រង់ច្បាប់

៤.១. ច្បាប់ស្តីពី ពន្ធនាគារ

<u>**មាត្រា ៧៤**</u>៖ អភិបាលនៃគណៈអភិបាលរាជធានី ខេត្ត ត្រូវបង្កើតគណៈកម្មការមួយដើម្បីពិនិត្យ និងវាយតម្លៃអំពីកម្រិតកែប្រែរបស់ទណ្ឌិត ក្នុងរយៈពេលជាប់ឃុំនៅក្នុងពន្ធនាគារ...។ គណៈកម្មការនេះត្រូវធ្វើបញ្ជីទណ្ឌិតដែលមានលក្ខណសម្បត្តិ អាចស្នើសុំបន្ធូរបន្ថយទោស និងលើក-លែងទោស...។...ការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅនៃគណៈកម្មការនេះ ត្រូវកំណត់ដោយប្រកាសរបស់រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃ។

មាត្រា ៧៥៖ រាជរដ្ឋាភិបាលត្រូវបង្កើតគណៈកម្មការជាតិមួយ...។ ក្រោយពីបានពិនិត្យវាយតម្លៃរួចហើយ គណៈកម្មការនេះត្រូវធ្វើបែបបទជូនប្រមុខរាជរដ្ឋាភិបាលពិនិត្យ និងសម្រេច ដើម្បីដាក់សំណើថ្វាយព្រះមហាក្សត្រ សុំបន្ធូរបន្ថយទោស និងលើកលែងទោសឲ្យទណ្ឌិត...។

មាត្រា ៧៦៖ ...ទណ្ឌិតដែលយល់ឃើញថា ខ្លួនបានបំពេញលក្ខខណ្ឌក្នុងការស្នើសុំបន្ធូរបន្ថយទោស ឬលើកលែង ប៉ុន្តែមិនត្រូវបានប្រធានពន្ធនាគារ ស្នើសុំឲ្យខ្លួនសាមី ខ្លួនមានសិទ្ធិប្ដឹងតវ៉ាទៅគណៈកម្មការថ្នាក់ជាតិ ...ដោយមានការគាំទ្រពីក្រុមការងារប្រឡងប្រណាំងនៃពន្ធនាគារ។

មាត្រា ៧៧៖ ក្នុងករណីចាំបាច់ ប្រមុខរាជរដ្ឋាភិបាល មានបុព្វសិទ្ធិធ្វើសំណើថ្វាយព្រះមហាក្សត្រសុំលើកលែងទោសឲ្យទណ្ឌិតនៅពេលណាក៏បាន។

មាត្រា ៧៨៖ ពិធីបុណ្យ លក្ខខណ្ឌ បែបបទ និងនីតិវិធីនៃការបន្ធូរបន្ថយទោស និងការលើកលែងទោស ត្រូវកំណត់ដោយព្រះរាជក្រឹត្យ។

មាត្រា ៧៩៖ គ្រប់ទណ្ឌិត ដែលត្រូវទទួលទោសពន្ធនាគារមួយ ឬច្រើន អាចត្រូវបានដោះលែងដោយមានលក្ខខណ្ឌ ប្រសិនបើទណ្ឌិតនោះបានបង្ហាញឲ្យឃើញថា ខ្លួនមានគំនិតមារយាទល្អក្នុងរយៈពេលជាប់ឃុំ និងមានសម្បទា ដែលអាចបញ្ចូលខ្លួនទៅក្នុងសង្គមវិញបាន។ លក្ខខណ្ឌ និងបែបបទនៃការអនុវត្តការដោះលែង ដោយមានលក្ខខណ្ឌក្នុងច្បាប់នេះ ត្រូវអនុលោមតាមក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។

៤.២.ច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ

មាត្រា ៨៖...ព្រះមហាក្សត្រ...ទ្រង់ជាអ្នកធានាការគោរពសិទ្ធិ និងសេរីភាពរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ និងការគោរពសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ។

មាត្រា ២៧៖ ព្រះមហាក្សត្រមានព្រះរាជសិទ្ធិ បន្ធូរបន្ថយទោស ឬលើកលែងទោស។

មាត្រា ៣១៖ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាទទួលស្គាល់ និងគោរពសិទ្ធិមនុស្ស ដូចមានចែងក្នុងធម្មនុញ្ញនៃអង្គការសហប្រជាជាតិ សេចក្ដីប្រកាសជាសកលស្ដីពីសិទ្ធិមនុស្ស និងកតិកាសញ្ញាព្រមទាំងអនុសញ្ញាទាំងឡាយទាក់ទងនឹងសិទ្ធិមនុស្ស សិទ្ធិនារី និងសិទ្ធិកុមារ។ ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរមានភាពស្មើភាពគ្នាចំពោះមុខច្បាប់ មានសិទ្ធិសេរីភាព និងករណីយកិច្ចដូចគ្នាទាំងអស់ ដោយឥតប្រកាន់ពូជសាសន៍ ពណ៌សម្បុរ ភេទ ភាសា ជំនឿ សាសនា និន្នាការនយោបាយ ដើមកំណើតជាតិ ឋានៈសង្គម ធនធាន ឬស្ថានភាពឯទៀតឡើយ។ ការប្រើប្រាស់សិទ្ធិសេរីភាពផ្ទាល់ខ្លួនរបស់បុគ្គលម្នាក់ៗមិនត្រូវឲ្យប៉ះពាល់ដល់សិទ្ធិសេរីភាពអ្នកដទៃឡើយ។ ការប្រើសិទ្ធិសេរីភាពនេះ ត្រូវប្រព្រឹត្តតាមលក្ខខណ្ឌកំណត់ដោយច្បាប់។

មាត្រា ៩០ថ្មី៖ រដ្ឋសភាអនុម័តច្បាប់ស្ដីពី ការលើកលែងទោសជាទូទៅ។

៤.៣. ច្បាប់ស្តីពីការដាក់ក្រុមកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យឲ្យនៅក្រៅច្បាប់ (ឆ្នាំ ១៩៩៤)

មាត្រា ៥៖ ច្បាប់នេះផ្តល់រយៈពេល ៦ខែ ចាប់តាំងពីថ្ងៃចូលជាធរមានដល់បុគ្គលដែលជាសមាជិករបស់អង្គការនយោបាយនៃកងទ័ពរបស់កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ឲ្យចុះចូលមកក្រោមរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ដោយមិនមានទោសទណ្ឌ សម្រាប់បទឧក្រិដ្ឋដែលពួកគេបានប្រព្រឹត្ត។

មាត្រា ៦៖ សម្រាប់មេដឹកនាំក្រុមកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ រយៈពេលកំណត់ខាងលើមិនអនុវត្តឡើយ។

មាត្រា ៧៖ ព្រះមហាក្សត្រមានសិទ្ធិផ្តល់នូវ ការលើកលែងទោស ឬការឲ្យរួចទោសដូចដែលមានចែងនៅក្នុងមាត្រា ២៧ នៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ។

៤.៤. ព្រះរាជក្រឹត្យ លើកលែងទោស លោក អៀង សារី (ឆ្នាំ ១៩៩៦)

មាត្រា ១៖ ឲ្យរួចទោស (Pardon) ដល់លោក **អៀង សារី** អតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកការបរទេស ក្នុងរដ្ឋាភិបាលនៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ចំពោះការកាត់ទោសប្រហារជីវិត និងការរឹបអូសទ្រព្យសម្បត្តិទាំងអស់របស់គាត់ ធ្វើឡើងតាមបញ្ជារបស់តុលាការប្រជាជនបដិវត្តន៍កម្ពុជា ទីក្រុងភ្នំពេញ ចុះថ្ងៃទី១៩ ខែសីហា ឆ្នាំ១៩៧៩ និងការលើកលែងទោស (Amnesty) ចំពោះការកាត់ទោសក្រោមច្បាប់ស្តីពី ការដាក់ក្រុមកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យនៅក្រៅច្បាប់ ប្រកាសឲ្យប្រើដោយព្រះរាជក្រមលេខ ១ ឆ្នាំ១៩៩៤ ចុះថ្ងៃទី១៤ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៤។

៤.៥. កតិកាសញ្ញាស្តីពី សិទ្ធិពលរដ្ឋ និងនយោបាយ ឆ្នាំ ១៩៧៧

មាត្រា ៦(៤)៖ ជនដែលទទួលទោសប្រហារជីវិត មានសិទ្ធិសុំអភ័យទោស ឬបន្ធូរបន្ថយ ទោស។ ការលើកលែងទោស ការអភ័យទោស ឬការបន្ធូរបន្ថយទោសប្រហារជីវិត អាចផ្តល់ឲ្យបានគ្រប់ករណីទាំងអស់។

មាត្រា ១៤(៦)៖ នៅពេលជនណាម្នាក់ ត្រូវបានប្រកាសឲ្យជាប់ពិរុទ្ធបទព្រហ្មទណ្ឌជាស្ថាពរ ហើយក្រោយមកការប្រកាសឲ្យជាប់ពិរុទ្ធនេះ ត្រូវបានបដិសេធ ឬត្រូវបានលើកលែងទោស ដោយហេតុថា អង្គហេតុថ្មី ឬដែលបានរកឃើញថ្មីបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា មានការខុសឆ្គងពីសំណាក់តុលាការ ជនដែលទទួលរងគ្រោះ ដោយសារការដាក់ទោសនេះ ត្រូវទទួលសំណងស្របតាមច្បាប់ លើកលែងតែមានការកំណត់បង្ហាញថា ការមិនលាតត្រដាងអាថ៌កំបាំងនៃការពិតទាន់ពេល បណ្តាលមកពីជននោះទាំងស្រុង ឬមួយផ្នែក។

៤.៦. ក្រមព្រហ្មទណ្ឌ ឆ្នាំ ២០០៩

មាត្រា ៧៖ មូលហេតុនៃការរលត់បណ្ដឹងអាជ្ញាមានដូចតទៅគឺ៖...៣-ការលើកលែងទោសជាទូទៅ។ ...កាលណាបណ្ដឹងអាជ្ញាត្រូវផុតរលត់ហើយ ការចោទប្រកាន់ខាងបទព្រហ្មទណ្ឌមិន-អាចចាប់ផ្ដើមបានទៀតទេ ឬត្រូវតែបញ្ឈប់។...

មាត្រា ៥៤២៖ បញ្ជីថ្កោលទោស ត្រូវបានកាន់កាប់ដោយអង្គភាពមួយនៃក្រសួងយុត្តិធម៌។... វិធានការលើកលែងទោស និងបន្ធូរបន្ថយទោស ដែលប្រទានដោយព្រះមហាក្សត្រនៃព្រះរាជា-ណាចក្រកម្ពុជា...។...ត្រូវដកចេញពីបញ្ជីថ្កោលទោសៈ...ការផ្តន្ទាទោសដែលត្រូវបានលុបលាងដោយការលើកលែងទោសជាទូទៅ...។

មាត្រា ៤៥៥៖ ការអនុគ្រោះទោស (Pardon) ឬការលើកលែងទោស (Amnesty) មិនមែនជាឧបសគ្គដល់ការប្ដឹងសើរើទេ។

មាត្រា ៥៤៣៖ អង្គភាពថ្កោលទោសរ៉ាប់រងទទួលព័ត៌មាន អំពីវិធានការលើកលែងទោស និងបន្ធូរបន្ថយទោស ដែលប្រទានដោយព្រះមហាក្សត្រ និងសេចក្ដីសម្រេចបណ្ដេញជនបរទេស។

៤.៧. ក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌ ឆ្នាំ ២០០៧

មាត្រា ១៣៩៖ កាលបើទោសជាកម្មវត្ថុនៃវិធានការលើកលែងទោស និងបន្ធូរបន្ថយទោស ដូចមានចែងក្នុងមាត្រា ២៧ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ត្រូវតែគិតគូរអំពីទោស ដែលជាលទ្ធផលនៃការលើកលែងទោស និងបន្ធូរបន្ថយទោស ដើម្បីអនុវត្តវិធានស្ដីពីការស្រូបបញ្ចូលគ្នានៃទោស។ ...

មាត្រា ១៤៣៖ ...ទោសដែលប្រកាសពីបទឧក្រិដ្ឋប្រល័យពូជសាសន៍ បទឧក្រិដ្ឋកម្មប្រឆាំងនឹងមនុស្សជាតិ និងបទឧក្រិដ្ឋកម្មសង្គ្រាមមិនអាចផុតរលត់អាជ្ញាយុកាលទេ។

មាត្រា ១៤៩៖ ការលើកលែងទោសជាទូទៅ ដូចមានចែងក្នុងមាត្រា ៩០ថ្មី(ពីរ) វាក្យខណ្ឌទី៤ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា លុបបំបាត់ចោលនូវទណ្ឌកម្មដែលពាក់ព័ន្ធនឹងច្បាប់ស្ដីពី ការលើកលែងទោសជាទូទៅ។

មាត្រា ១៥០៖ កាលបើការព្យួរទោសពីមុន ត្រូវបានដកហូតដោយអានុភាពនៃការផ្តន្ទាទោសខាងក្រោយ ការលើកលែងទោសជាទូទៅ ចំពោះទោសខាងក្រោយនេះ បង្កើតឡើងវិញនូវផលប្រយោជន៍នៃការព្យួរទោសដែលមានពីមុន។

៤.៨. ក្រឹត្យ ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋនៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា (ចុះថ្ងៃទី៦ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៨៩)

<u>មាត្រា១</u>៖ ត្រូវបានអនុគ្រោះ បន្ថយទោស ឬលើកលែងទោសចំពោះបណ្ដាពិរុទ្ធជនដែលបានជាប់ពន្ធនាគារ ហើយបានកែប្រែល្អតាមបណ្ដាលក្ខខណ្ឌដូចខាងក្រោមនេះ៖ ១. លក្ខខណ្ឌសម្រាប់ពិនិត្យ អនុគ្រោះ បន្ថយទោស ឬលើកលែងទោស៖ ...បានគោរពប្រតិបត្តិតាមយ៉ាងហ្មត់ចត់នូវបណ្ដារបបបទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងរបស់មន្ទីរឃុំឃាំង។ ...ក្រោយពីបានជាប់ឃុំឃាំងក្នុងពន្ធនាគារអស់រយៈពេលយ៉ាងតិចមួយភាគប្រាំនៃកម្រិតទោស។ ទោសអស់មួយជីវិត គឺត្រូវជាប់ឃុំឃាំងក្នុងពន្ធនាគារបានប្រាំឆ្នាំយ៉ាងតិច។ ..

.

៤.៩. លិខិតលេខ២៨២ របស់ក្រសួងយុត្តិធម៌ ឆ្នាំ១៩៩៤

...២. អាចសុំលើកលែងទោសបានតែចំពោះទណ្ឌិតដែលត្រូវតុលាការផ្ដន្ទាទោសមិនធ្ងន់ធ្ងរ ហើយកែប្រែខ្លួនបានល្អនៅក្នុងពន្ធនាគារ។ ចំណែកទណ្ឌិតដែលត្រូវតុលាការផ្ដន្ទាទោសធ្ងន់ធ្ងរ គប្បីស្នើសុំមកត្រឹមតែការបន្ថយទោសឲ្យបានហើយ។ ...ស្នើសុំដោះលែងដោយមានលក្ខខណ្ឌ ចំពោះទណ្ឌិតណាដែលបានប្រព្រឹត្តបទល្មើសមិនធ្ងន់ធ្ងរ និងទទួលរងទោសក្នុងពន្ធនាគារបាន ២ភាគ៣ នៃទោសកំណត់ក្នុងសាលក្រម និងទណ្ឌិតណាដែលមានជម្ងឺធ្ងន់ធ្ងរមិនអាចទុកនៅពន្ធនាគារបាន។ ចំពោះទណ្ឌិតណាដែលបានប្រព្រឹត្តបទល្មើសធ្ងន់ធ្ងរ ដូចជាបទសម្លាប់មនុស្សដោយចេតនា សម្លាប់មនុស្សដោយចេតនាគិតទុកជាមុន រំលោភសេពសន្ថវៈរួចសម្លាប់ ប្លន់ប្រដាប់អាវុធ ឬប្រព្រឹត្តបទល្មើសបន្តបន្ទាប់មិនរាងចាល ...ពិសេសគឺបទឧក្រិដ្ឋគួរគប្បីពិនិត្យឲ្យបានច្បាស់លាស់ មិនគួរធ្វើសំណើសុំមកក្រសួងយុត្តិធម៌ សុំយោបល់ពីការដោះលែងដោយមានលក្ខខណ្ឌនោះឡើយ។